

CATALANISME I ANARQUISME. L'ANARQUISME I EL FET NACIONAL CATALÀ (1900-1907)

Enric Olivé i Serret

S'ha interpretat sempre l'anarquisme català com a fenomen social allunyat totalment de les reivindicacions nacionals catalanes del període que estudiem.

És cert que alguns sectors obreristes i anarquistes identificaven catalanisme i reivindicació burgesa; però no ho és menys que, havent entrat el catalanisme, com havia entrat, en els primers anys del segle, en àmplies capes de la població, els obrers militants al moviment llibertari estaven interessats també en l'alliberament de Catalunya.

Ara bé, les capes treballadores més conscienciades de llur paper tenien ficat al cap que era perdre el temps lluitar per unes reivindicacions nacionals quan ells estaven mancats dels més elementals i dignes requisits per a viure. En tot cas, el seu interès catalanista es reduïa a unes reivindicacions culturals. Això en el cas dels més il·lustrats. Tal és el cas de les publicacions "*Avenir*" (1905-1906) i "*Tramontana*" (1907).¹

Era la tradició netament popular d'un poble que parlava i pensava en català, però que no l'escrivia perquè els qui en sabien havien après les primeres lletres en castellà. Per això les publicacions, escrites essencialment per gent molt de la base, eren castellanes: "*Solidaridad Obrera*", "*El Productor*", "*Tierra y Libertad*". Tot i que encara hi havia una altra raó: la necessitat d'enviar exemplars a la

resta de l'Estat, ja que, essent Catalunya el centre del moviment obrer de la Península, comptabilitzava la majoria de publicacions obreristes.

Per altra banda, la idea d'internacionalisme proletari, tan arrelada a casa nostra, era contraposada al nacionalisme, a l'alliberament nacional.

En el fons, però, aquest internacionalisme, igual que l'antiestatisme, l'antimilitarisme, etc., cal interpretar-lo com un enfrontament amb el govern centralista de Madrid. Es clar que l'anarquisme anava molt més lluny, però el que feia que s'emportés darrera seu una gran massa treballadora era el fet real i pròxim d'un govern que no resolvia els problemes de l'obrer.

Per altre costat, aquest treballador català es trobava amb la disjuntiva d'acatar l'estatisme madrileny, o d'atacar-lo i acceptar el joc que li oferia el catalanisme; però una vegada agenciat per la burgesia, a la qual veia cada jornada a la fàbrica, no podia tampoc veure solucionats llurs problemes de supervivència a través del Catalanisme.

Per tot això, cal acceptar que el catalanisme obrerista, el catalanisme anarquista, fou obra de molts pocs.

Però recordem també que eren molt pocs els qui tingueren un anticatalanisme militant

(1) Per qüestions d'espai analitzarem aquí tan sols el catalanisme de la primera publicació.

que de fet els posava en la mateixa línia que els lerrouxistes.

ELS INTEL·LECTUALS PASSATS A LA LLUITA SOCIAL.

Hom ha dit ja que el moviment que intentà culturalitzar els treballadors catalans acabà, de fet, amb el procés de Montjuïc.² Però un reduït grup d'aquests lletraferits, en lloc d'abandonar els anhels populistes, els seguiren més lluny encara.

Tal és el cas de Jaume Brossa i Felip Cortiella.

Brossa, que segons Ramon D. Perés era de la generació "formada entre'ls ateneus i les societats obreres"³ pot resumir la figura d'aquest intel·lectual modernista que continuà en la doble línia nacionalista i obrerista.

En aquest sentit, conservem una clarificadora col·laboració seva a "*La Revista Blanca*" que ens determina el seu pensament respecte a la valoració del catalanisme com a element paral·lel a la lliberació socialista antiautoritària. L'article amb el títol de "Catalanismo y Socialismo", apareix a la publicació que a Madrid dirigien els Urales.⁴

En primer lloc, Brossa reconeix la força del catalanisme com a conseqüència de la decadència del poder central. El catalanisme, ve a dir, és el resultat de l'odi contra el centralisme:

"Es innegable que el ambiente está saturado de catalanismo y que el odio al poder central, a la política madrileña,

ña, a la mentira triunfante en todos los organismos, ha venido a fortalecer el movimiento antes puramente sentimental del regionalismo. Hasta ahora, el catalanismo había consistido en algo así como un partido de estufa, que no podía sufrir el contacto con la realidad ambiente, y si por fin ha salido al aire libre, débese en parte a los desplantes patrioterros de los Romeros y del inconmesurable "Imparcial"⁵."

El catalanisme, per a Brossa, és doncs més fruit d'una reacció que no pas d'un convenciment de lluita per la llibertat catalana.

Ara bé, hem de recordar que l'autor de l'article s'està referint sempre al Catalanisme com a partit polític, no pas com a consciència col·lectiva. És en aquest sentit que cal interpretar l'auge del catalanisme polític després del fracàs del regeneracionisme. El catalanisme és "subversiu" ja que atenta contra les estructures de l'Estat, però en la pràctica "es el partido menos revolucionario que hay en España".⁶ Es un partit identificat amb els problemes econòmics d'una minoria:

"Del regionalismo de flors i violas de los certámenes literarios, se ha pasado bruscamente al regionalismo del tancament de caixas. Indudablemente esto es hacer política catalana; pero política fragmentaria al fin."⁷

Per tant, aconseguits els fins econòmics i de pressupost que es proposa el catalanisme,

(2) MARFANY, J. LL.: "Aspectes del Modernisme", p. 26.

(3) R. D. PERÉS a "Catalonia" (20-1-1900) p. 27.

Cit. per VALENTI FIOL, E. "El primer modernismo literario catalán", p. 222.

(4) LA REVISTA BLANCA. M., 1901 vol. 2, ps. 284-288.

També al recull fet per ERA 80. "Els anarquistes educadors del Poble: La Revista Blanca (1898-1905), ps. 161-167. Vegeu també l'art de GIBERT, S. (del Progrés Autonomista) "Nacionalistas-Anarquistes" a la mateixa Revista Blanca i a les ps. 167-169 de l'esmentat recull.

Quasi tots els historiadors del període oblidem la importància de la Revista Blanca en relació a la formació dels anarquistes catalans, tot i pensant que una revista publicada a Madrid no podia influir gaire en els àcrates catalans.

No oblidem els molts catalans que foren obligats a viure fora de Catalunya. Molts escolliren passar els Pirineus, però d'altres pogueren restar a Madrid.

(5) BROSSA, J. Art. Cit., p. 284 (citem per l'original a la R.B.).

(6) Idem, p. 285

(7) Idem, p. 285.

restaran els mateixos problemes que abans: les diferències de classe, la inassequibilitat de la cultura controlada per uns quants, etc., Catalunya continuarà doncs, “tan espanyola, tan atrasada y tan salvaje como antes”.

Brossa sap que hi ha militants catalanistes que estan enfrontats amb els catalanistes “oportunistas”, “feudatarios del clericalismo”, però és cert que fracassaran en el seu intent de posposar les reformes econòmiques als drets de l’home. Els catalanistes, recorda, no feren res per evitar els processos de Montjuïc.

Fins aquí la primera part de l’article en què l’autor ha puntualitzat tots i cadascun dels problemes inherents al catalanisme polític. A la segona part, intenta convèncer el lector que, tot i les seves limitacions, hi ha uns valors no gens menyspreables en el si del catalanisme. Valors que el proletariat no pot menysprear.

Els treballadors han de donar suport a les reivindicacions dels catalanistes, tenint cura de no confondre-s’hi:

*“Al objeto de impulsar la revolución económica-social, los obreros deben ayudar a las reivindicaciones autonomistas; pero sin confundirse con los catalanistas, para poner su atención en un ideal más elevado y por encima de exclusivismos de nacionalidad y de clase.”*⁸

El catalanisme ha demostrat que tractava essencialment de reivindicar unes qüestions fiscals. Recordem que Brossa escriu gairebé 20 mesos després del “Tancament de caixes”. Per tant “el proletariado hará muy bien en permanecer en actitud expectante enfrente de una contienda entre el fisco y la arbitrariedad, de una parte, y de la otra, los intereses de los contribuyentes”.

Ara bé, si el triomf de l’autonomisme pot portar a l’adveniment d’una sèrie de mesures que redundin en pro del proletariat (la supressió de les lleves, política antiproteccionista, garanties laborals, etc.), aquest podria

acceptar “el nuevo estado de derecho como un paréntesis que le permitiera reorganizarse capacitándose para la lucha que, tarde o temprano ha de sobrevenir”.

Aquesta preparació del proletariat, Brossa l’entén:

a) com una relativització del moviment i de la lluita cooperativista, que tenia tant d’èxit aleshores.

b) amb una preparació intel·lectual que ha d’anar acompanyada per la pràctica de la solidaritat proletària: “a la regeneración mesocrática hay que oponer la regeneración proletaria; hay que organizar las fuerzas socialistas; hay que anar los esfuerzos de todos, haciendo desaparecer la dualidad de los trabajadores industriales y los agrícolas; hay que difundir la instrucción y por encima de todo hay que combatir la tendencia al integrismo que se observa en los partidos políticos y que en los socialistas produciría peores daños”.⁹

Aquest era el problema cabdal del proletariat: la seva manca de preparació, de conscienciació, diríem avui. Per això, ja ho hem vist, molts esforços dels elements àcrates es dirigien cap a la instrucció, cap a l’educació.

També Brossa estava preocupat per aquesta educació proletària:

*“Nos hallamos en vísperas de honda transformación política, y si los hechos no se producen bajo una orientación social determinada, será debido a la falta de preparación del proletariado.”*¹⁰

Però a la fi, l’anarquistoide Brossa és veié decantat i absorbit per aquell catalanisme, que temps en avenir, hauria d’omplir més aquest buit de nacionalisme allunyat dels cenacles clericals i ruralistes. Jaume Brossa, l’incomprès, l’excèntric, se sentia més en el seu ambient en un “Poble Català” que no pas en qualsevol diari obrerista. Tampoc no pogué resistir el contacte amb la realitat semianalfabeta del moviment obrer. Era més

(8) Idem, p. 287.

(9) Idem, p. 288.

(10) Idem, p. 288.

un "il.luminat",¹¹ com ell mateix deia, que no pas un obrerista convençut. Així es veia allunyat dels noucentistes per massa independent i agressiu, i refusat per l'obrerisme organitzat que havia emprès ja, després de tants entrebancs, el camí ferm de l'organització moderna.

Però certament que Brossa pesà, molt més del que podria semblar, en ambients obrers que sentien la preocupació catalanista. En aquest sentit, cal recordar l'ús reiteratiu per part de Brossa de la paraula "Avenir", que temps després es convertiria en la capçalera d'una publicació àcrata i catalanista que tot seguit passarem a analitzar.

LA REVISTA "AVENIR" I FELIP CORTIELLA.

Sabem, com ja hem dit, que aquesta publicació setmanal de "Nous horitzons de perfecció" fou fundada i promoguda per Felip Cortiella, després de fracassar en l'intent de crear un centre cultural obrerista (el "Centro Fraternal de Cultura"). Cortiella, home d'una gran activitat, treu al carrer "Avenir" el 4 de març de 1905.

Els col·laboradors d'"Avenir. Publicació Setmanal de Nous Horitzons de Perfecció"¹² formaven una estranya barreja de coneguts anarquistes (Mas-Gomeri, Albert, Claudio Jovenes, etc.) i intel·lectuals, anarquitzans alguns, com Cortiella o Jaume Bausà.

La publicació pretenia recollir l'herència de tantes revistes que volgueren "una vida lliure, forta i conscient, vida d'amor, de joia i de salut, per tot hom, armonisada amb les lleis de més intel·ligent i vital dels naturismes",¹³ empalmant així amb el típic naturisme de bona part de l'anarquisme noucentista.

"Avenir" volia succeir i alhora superar les revistes que d'alguna manera encara pervivien en el "modernisme", revistes amb "títols més escaients i modernisats de *jovenesa*,

de *germanor*, d'*avenç*".¹⁴ Es fàcil deduir que es refereix a "Joventut" i a "L'Avenç", publicacions que quedaven curtes pels interessos que guiaven el grup de Cortiella, molt més militant. Aquests volien anar més lluny, anhelaven "implantar la Ciutat feliç" i ambicionaven l'ensenyança regionalista per "a tots els individus en general i a les col·lectivitats obreres en particular".¹⁵

Continua l'editorial, que atribuïm al mateix Cortiella, amb una crítica, molt en la línia àcrata, contra la politització dels medis obrers per causa dels "Mals pastors" que els han enlluernat amb "assortit de fraternitats de cantina i d'igualtats que no passen de la tramoia legalista".

Saben ben bé, els de l'"Avenir", que hauran de lluitar en un ambient on fins i tot part de les seves pròpies files els seran adverses:

*"Cal furgar en tots els sentits, en ciències, en arts, en les costums, renovar-ho tot i crear un altre mena de viure'ls pobles de la que fins avui ha imperat; un altre mena de viure que no indigni i envileixi com l'actual. Fins les idees més avençades, les nostres salvadores idees de no Estat, no Religió, no capitalisme i tots els problemes de l'educació i de l'afectivitat necessiten un renovellament seriós i profun. La rutina de les concepcions primitives, l'encarcament, la limitació, la l·legislació que'ls mateixos mestres i lluitadors d'ahir s'han deixat formar en sos cervells han cristallissat en les masses revolucionàries d'avui i constitueixen un obstacle al progrés i son una tirania per a les intel·ligències joves."*¹⁶

Acaba l'editorial amb un crit contra "l'autoritat, Iglesia i Capitalisme, aquestes tres grans plagues d'ara que tot ho enmetzines i

(11) BROSSA, J. "La Joventut catalana" L.A., 13-14 (1893) a BROSSA, J. "Regeneracionisme i Modernisme", p. 40.

(12) Al I.I.S.G.A. s'hi troben bon número d'exemplars.

(13) Avenir, I (4-III-05), p. 1.

(14) Idem.

(15) Idem.

(16) Idem.

aniquilen”, que resumeix el pensament anarquistoide de l’*“Avenir”*.

Per això els anarquistes que resten enfrontats a aquestes tres grans “plagues”, tampoc no poden fer costat al catalanisme. Aquest és també, mig adormit encara, l’esperit alliberador del proletariat, donat que, tal com l’entenia Mas-Gomeri, el nacionalisme català afegia “odioses fronteres polítiques a les ja existents (...) garantin-les amb els mateixos medis violents d’avui”.¹⁷

En aquest sentit, és interessant recordar el gravat que inclogué anys després *“Solidaridad Obrera”* en el seu primer número. Gravats en el qual es representava el catalanisme com l’opi del treballador, com l’enemic de la seva associació lliure i alliberadora.

Però ni Mas-Gomeri ni la resta de components de l’*“Avenir”* eren enemics de les reivindicacions catalanes; combatien el catalanisme en tant que es presentava pura i simplement com a pas d’un sistema estatal a un altre igualment autoritari. Ells no combatien el catalanisme:

*“Lo que si combatim és a l’Estat que ells (els catalanistes) preconisen, absolutament igual als Estats o formes de govern ja d’antic establertes en el món i amb les que’l poble sofreix les mateixes tiranies resultant fictícia la pretinguda evolució.”*¹⁸

Perquè els únics que tenien ben definida la idea de catalanisme, és a dir, els qui estaven organitzats “son els que entenen per fer patria’l millorar les condicions d’administració regionals pera’l bon profit dels seus interessos”,¹⁹ i aquests resulten ser els mateixos que intenten “robar-nos la part sagrada que’ns correspon en el patrimoni social”.

Bausà, un altre col·laborador habitual, es trobava en la cruïlla d’acceptar el nacionalisme tal com estava plantejat, el qual anava

contra la seva ideologia llibertària, o bé d’anar contra la realitat cultural catalana. Ells no acceptaren cap de les dues alternatives: estimar la llengua, la cultura, etc. -deien- “no es pas fer patria, es fer individu”. Aquesta sortida semiairosa, que en principi semblava que salvava tant l’interès vers l’alliberament de Catalunya com la independència respecte de la política del catalanisme militant, que no inclogué mai en el seu programa les més mínimes reivindicacions del proletariat, no els alliberava moltes vegades de seguir inconscientment una política lerrouxista. Però no renegaven mai de Catalunya ni del catalanisme, tal com ells l’entenen. Distingien entre els catalanistes “enamorats de la vella Catalunya”, dels quals pronosticaven que es quedarien “com estatuets de sal mirant enrera”²⁰ i “els que de bona fe sentiu desitjos de nova vida, evolucioneu depressa cap el món nou, que’l món nou clar que també és nova Catalunya”.²¹

Això sí, veien amb bons ulls tot moviment que “tendeixi a derrocar quelcom de l’actual ordre de coses”; però el catalanisme com a moviment polític, fracassarà davant els sociataris i socialistes anàrquics perquè el proletariat havia emprès ja el seu propi camí d’emancipació:

*“Fins l’obrer menos intel·ligent sap que la seva emancipació no’s troba en cap partit polític; i el proletariat militant sap que aqueixa emancipació’s troba en la igualtat econòmica i que sols podrà realitzar-se eliminant les causes que produeixen els mals existents, que tots els partits polítics eternisen (...) les revolucions purament polítiques ja han caducat.”*²²

El proletariat, ens ve a dir Mas-Gomeri, dirigeix els seus passos cap al sindicalisme, cap

(17) MAS-GOMERI. “La superstició Estat”. *Avenir*, 1. p. 2.

(18) Idem.

(19) BAUSÀ, Jaume. “Les patries”, *Avenir*, 2 (11-III-05).

(20) MAS-GOMERI, J. “Llibertàris”, *Avenir*, 2.

(21) Idem.

(22) MAS-GOMERI, J. “Més enllà”, *Avenir*, 3 (18-III-05).

a la reivindicació econòmica com a primer pas per a la revolució total:

*"La revolució s'acosta, no hi ha dubte, però no pretenguen aturar-la'ls republicans i nacionalistes."*²³

Tanmateix qui realment era l'ànima i l'artífex de l'"Avenir" era Cortiella. Els seus articles són els que d'una manera més clara ens fan copsar l'orientació dels membres de la revista.

Potser podríem dir, caricaturitzant un xic, que l'anarquisme de Cortiella era de saló, era una revolta d'esperits que no resistia el contacte amb la realitat de la lluita obrera.

Aquesta estava entestada en una emancipació econòmica que li era urgent, que prescindia de teories ortodoxes per cercar-ne unes altres que s'habituessin més a la nova situació; per aquest camí, arribaren a l'anarco-sindicalisme.

De totes les col·laboracions de Cortiella, segurament la més interessant és "La Crisi actual de l'anarquisme espanyol",²⁴ no tan sols per la constatació que ens fa de la crisi en el si del moviment llibertari, -crisi que conduí al triomf de l'anarco-sindicalisme-, sinó perquè ens fa palès el pensament de bon nombre d'intel·lectuals catalans influïts per l'anarquisme.

El Director de l'"Avenir" reparteix les culpes d'aquesta crisi entre l'economicisme que s'ha apoderat del proletariat i "una causa essencial ha privat que l'anarquisme espanyol no hagui, fins al present, realitzat com calia la missió emancipadora: l'inconsciència i l'infantesa ideològica de sos militants".²⁵

Els components de l'"Avenir", formaven part d'aquell grup d'àcrates que es resistien que l'anarquisme es tanqués als medis obrers "que'l problema social no és una qüestió obrera, sino tot un encadenament de proble-

mes morals i materials que afecten i deuen interessar a tota la humanitat".²⁶

L'anarquisme -opina Cortiella- es troba en crisi per causa d'aquest monopoli exercit per la classe obrera:

*"no'ns trobariem segurament com ens trobem que l'anarquisme espanyol fos quasi, o sense'l quasi, una aspiració exclusivament obrera i desfavorida encara per una especie d'obsessió de lluita econòmica que acaba per aclaparar als lluitadors i esterilitza l'acció benèfica que amb una comprensió més fonda i àmplia dels ideals d'humana lliberació podrien fer sentir a la societat que volen revolucionar."*²⁷

I quina era, doncs, aquesta vida de l'anarquisme?.

Ens la resumeix així:

1. "Comptades agrupacions, que s'aguanten tal vegada més per llaços d'amistat entre'ls que les formen que no pas per l'halé de trauduir en fets fecondes iniciatives".
2. "Centres d'estudis socials de migrada vida".
3. Publicacions periòdiques "gairebé totes elles enemistades entre sí."²⁸

És clar que Cortiella oblida el lloc més important de presència àcrata: les societats d'ofici. I ho oblida conscientment perquè és una orientació que ni comprèn ni comparteix. Per a ell, la crisi de l'anarquisme, o la pretesa crisi, és deguda a la limitació de l'ideal en el món obrer.

El procés era, però, irreversible. Els líders àcrates havien comprès que l'alliberament humà havia d'iniciar-se pels més explo-

(23) Idem.

(24) Avenir, 4 (25-III-05).

(25) Idem.

(26) Idem.

(27) Avenir, 4 (25-III-05).

(28) Idem. Subratllat meu.

tats, entre el proletariat. Per això els intel·lectuals llibertaris de la dimensió d'un Cortiella havien de quedar ràpidament marginats.

La prova està en el fet que "*Avenir*" durà ja ben poc després d'aquest article del seu fundador.

